

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

РОСТИСЛАВ КОЛОМІЄЦЬ

ОЛЕГ
ОЛЬЖИЧ

Харків
«Фоліо»
2021

ІСТОРИЧНИЙ ЗМІСТ ПОСТАТІ ОЛЬЖИЧА

Перше, що впадає в око при вивченні епохи боротьби за створення української держави у ХХ столітті, це те, що її яскраві постаті:

Симон Петлюра (1879—1926) — видатний театрознавець...

Володимир Винниченко (1880—1951) — видатний драматург...

Михайло Грушевський (1866—1934) — видатний історик...

Степан Бандера (1909—1959) — пристрасний публіцист...

Олена Теліга (1906—1942) — видатна поетеса...

Олег Ольжич (1907—1944) — видатний поет...

Творці. Вони творили українську державу у першій половині ХХ століття. Хтось — помінявши перо на рушницю. Хтось — не випускаючи з рук пера. Без цих трьох перших постатей не уявити культурного і політичного життя української нації у першій половині минулого століття. Не кажучи вже про три останні постаті, чие життя обірвали на злеті, у часи Другої світової війни.

Творці. Я пам'ятав про це, створюючи монографію про українську Жанну д'Арк Олену Телігу. Хай ці рядки ляжуть у контекст роздумів і про Олега Ольжича — одного з яскравих символів

українського націоналізму і одного з найпотужніших українських поетів першої половини ХХ століття.

Постать Ольжича набуває історичного змісту у тому сенсі, що він є одним із духовних лідерів молодого покоління першої еміграційної хвилі 20-х років ХХ століття (як тут не згадати Олену Телігу, близьку йому в поезії і спільницю у суспільно-політичному житті), яке спромоглося не лише зберегти, але й примножити пасіонарну енергію українського народу, майже зруйновану у радянській Україні репресіями, голодомором, вигубленням і спотворенням культури. «Хай воскресне столиця Андрія, Дух вояцький живе у народі!» — такою метою жив Олег Ольжич.

У своїх роздумах я, звичайно, спирався на незаперечні факти з життя і творчості Кандиби, який свої наукові праці підписував справжнім прізвиськом, поезії — псевдонімом Ольжич, а в підпіллі перебував під прізвиськом Кардаш. І користувався здобутками «кандибіани», науки, що активно, часом — небезперечно, аналізує його життя і творчість. Подаю їх не з вагою значимості, а в порядку власного ознайомлення з ними. Насамперед:

- *це і мудрі роздуми над творчістю Ольжича академіка НАН України Миколи Жулинського;*
- *це і виважені оцінки політичної діяльності Ольжича чинного Голови ОУН Богдана Червака;*
- *це і влучні спостереження літературознавця, поета, перекладача Миколи Ільницького за поезією Ольжича;*
- *це і позбавлені наукоподібності дослідження Романа Онишкевича, який точно підмітив, що трагічна доля Ольжича, як і його співвітчизниці Олени Теліги, є «символом трагедії українського націоналізму з її одвічною боротьбою із зовнішнім ворогом і чварами у власному домі»;*

- це і сповнені емоцій і фантазувань і разом із тим виважені роздуми про Ольжича українського письменника і громадського діяча Миколи Краснощока, який, до речі, перебував у Києві під час німецької окупації;
- це і щирі, позбавлені політичної кон'юнктури, враження від життя і творчості Ольжича в епоху боротьби за українську незалежність, що прозвучали з вуст запорізької вчительки, «всеукраїнської домашньої вчительки з історії», як її з повагою називають, Ганни Володимирівни Черкаської. Вони є переконливим свідченням того, що життя і творчість Ольжича треба починати вивчати ще у середній школі;
- це і психологічний портрет Ольжича у публікації «Любов і творчість, туга і порив, відвага і вогонь самопосягати» літературознавця і письменника Петра Білоуса. Це перша і вдала спроба подати нам «живу людину», яка не зійшла з пам'ятника, а жила серед нас — страждала, кохала, боролась і не зраджувала себе...

У дослідженні мені пощастило скористатись безцінними матеріалами про Ольжича, дбайливо зібраними і зосередженими в журналі «Український історик», який видавався у США, що були підготовлені до друку Головою Українського Історичного товариства, головним редактором цього єдиного на Заході україномовного науково-історичного журналу Любомиром Винарем у 1985 і 1986 роках. Тут і:

- глибокий аналіз поетичної творчості Ольжича самого Винара,
- систематизація його громадсько-політичної діяльності, здійснена його соратниками.
- спогади дружини Ольжича, її розповіді синові про батька,
- численні спогади його друзів.

Цікаво, що «вороги» взагалі не залишили негативних згадок про Ольжича. Я маю на увазі «ворогів», які могли з'явитись у нього в результаті розколу ОУН на мельниківців та бандерівців. Хіба що... А може, у нього й не було ворогів, адже він прагнув до об'єднання зусиль і дій українців у боротьбі за національне визволення?..

* * *

Погляд з висоти часу.

Між появою на світ у 1907 році у житомирському пологовому будинку у щасливих батьків малятка і заляканим трупом у камері концтабору Заксенхаузен у 1943 році пройшло 37 років, усього 37 років. Але як сказав сам Ольжич: «Не роки життєвою мірою — зміст».

У цьому щасливо-трагічному проміжку часу ми зустрінемо знаменні часово-просторові орієнтири його життя:

- багато дат — чисел, місяців, років, якими позначені ключові моменти його життя. Скільки історичних подій відбулось у житті борця за незалежність української держави, скільки історичних вчинків йому належить, і який масштаб і відгомін цих вчинків;
- багато міст, містечок і країн, яких він охопив своєю громадсько-політичною та науковою діяльністю. Вражає навіть не сама динаміка його переміщень у європейському і американському просторі, але насамперед інтенсивність його життєвиявлення і життєствердження.

Постать Ольжича набула історичного змісту у тому сенсі, що він є яскравим представником молодого покоління першої еміграційної хвилі 20-х років ХХ століття, про що ми вже казали. Це покоління, як відомо, спромоглося не лише зберегти, але

й примножити пасіонарну енергію українського народу, руйновану репресіями, голодомором, спотворенням культури. Ще раз нагадую мету Ольжича:

«Хай воскресне столиця Андрія,
Дух вояцький живе у народі!»

Моя задача: створити безпафосну репутацію історичної постаті Ольжича, українського державотворця, поета і вченого, у свій час знеціненого і хибно трактованого радянською історіознавчою наукою і все-таки недостатньо точно, часто у загальних фразах, висвітленого у наші часи. Пропонована книга має стати черговою сходинкою на шляху донесення правди про Олега Ольжича.

* * *

Три дороги — наукова, поетична і політична діяльність вільної духом натури з поневоленої Батьківщини-України поєднались у житті однієї людини.

Захоплення археологією, буяння поетичної творчості і бурхлива політична діяльність Ольжича переплітаються в його житті тісно і невіддільно, неможливо сказати, що саме передує. Мабуть, і не треба казати. В одному з листів до батька Олег Ольжич, може, не дуже зугарно, ні, все-таки образно, називає поезію і археологією своїми «Музами», а політику — такою собі особою з породи Богів...

Сьогодні, з висоти часу постать Ольжича постає в історичному вимірі як провидця майбутньої вільної України як єдиної держави. І не просто провидця, але й дійової особи цього процесу, який формував його, перебуваючи в еміграції.

НАРОДЖЕНИЙ В ЛЮБОВІ

Спи, дитинонько кохана,
Баю, люлі, бай,
А ти, місяцю, до раня
В колисоньку сяй.
Стану я казки казати
Та співать пісні,
Щоб ти щастя міг зазнати
Хоч в дитячим сні.

Олександр Олесь — синові

Видатний український поет Олександр Олесь (Кандиба) — батько видатного українського поета Олега Ольжича. Рід Кандиб походить від давнього козацького старшинського роду корсунського полковника Федора Кандиби. І дух козацької вольниці постійно був присутній у родині Кандиби.

«Чари ночі» — вірш, який уславив молодого поета Олеся, був написаний у 1904 році. Студент Харківського ветеринарного інституту Олександр Кандиба присвятив своїй коханій — Вірі Свадковській, доньці відомого літературознавця, професора Леоніда Білецького, з якою познайомився 1903 року у Слов'янську. В одному з листів до неї він зізнавався: «Зустрів тебе, почав писати. І стала поезія моїм другом, моїм коханням, як тебе, я її кохав і думав про неї». У квітні 1904 року наважився на поїздку до Санкт-Петербургу, де Віра навчалася на історико-філологічному відділі Вищих жіночих, так званих «Бестужівських» курсах. І навіки завоював її серце. Ви тільки послухайте:

Сміються, плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди.

Цілуй її, цілуй її,
Знов молодість не буде...

Так, ця пісня, як-то кажуть, пішла в народ і стала народною, як і пісні інших поетів «Дивлюсь я на небо», «Ой, не світи, місяченько», «Ніч яка місячна», «Співають, плачуть солов'ї». Її виконували уже за радянських часів Борис Гмиря, Дмитро Гнатюк, Ніна Матвієнко... На музику цей вірш поклали Анатолій Кос-Анатольський, Герман Жуковський, Василь Безкоровайний. Звучить вона і сьогодні, і звучатиме завжди. А Олесь став другим після Шевченка поетом, за кількістю творів, покладених на музику...

Улітку 1906 року Олександр із Вірою та її молодшою сестрою Ольгою попрямували до Криму, де в Ялті сестри опікувались Олександром, який проходив курс лікування. Ба ні, швидше за все це була романтична подорож з освіченням в коханні, в результаті якої Кандиба складає свою першу книгу «З журбою радість обнялась» і відкривається світові як поет Олександр Олесь.

Наприкінці 1906 року почуття молодих кульмінавали. І ось уже 4 січня 1907 року вона повідомляє батьків: «До Петербургу приїхав Саша, і ми вирішили, висловлюючись коротко, повинчатися. Нехай не здається це експромтом: усе рано чи пізно знаходить свій кінець. Дуже шкода, що не довелося бачитися з вами, поговорити: не хотілося б, щоб у душі у вас народилося хоча б найменше почуття невдоволення проти нас, що все ніби зроблено без вашого відому і ради. Якби була можливість побувати в Житомирі, не проминула б зробити це, тому що дуже люблю всіх вас і засмучувати дорогих людей мені самій було б занадто боляче».

Дружина ніжно називала свого коханого Олесем, звідси, непевне, і його псевдонім — Олесь. Наступного року він видав збірку віршів «З журбою радість обнялась»:

ЗМІСТ

Історичний зміст постаті Ольжича	3
Народжений в любові	10
Самовизначення. У колі еміграції	25
Археолог	32
Поет національного героїзму	42
Громадсько-політичний діяч	56
Особисте життя	86
«Одвага. Непохитність. Чистота»	98
Життя в історії	106
P. S.	122